

Alþingi
Erindi nr. P 139 219
komudagur 10.11.2010

Til allsherjarnefndar Alþingis

10. nóvember 2010.

Viðbótarumsögn Jóns Steinars Gunnlaugssonar hæstaréttardómara um frumvarp til laga um breytingu á lögum um meðferð einkamála nr. 91/1991, með síðari breytingum, 139. löggjafarþing 2010-2011. Þingskjal 10 - 10. mál.

Ég hef nú átt þess kost að kynna mér á heimasíðu Alþingis umsögn sjö hæstaréttardómara um ofangreint frumvarp. Athugasemd þeirra um að ég hafi flutt tillögu sama efnis á dómarafundi 16. október 2008 gefur mér tilefni til að bæta við fyrri umsögn mína um frumvarpið frekari skýringum á tillögugerð minni en þar kom fram. Jafnframt mun ég þá víkja að nokkrum atriðum í umsögn starfssystkina minna.

Það er rétt að ég gerði tillögu til dómarafundar 16. október 2008 um að gera umrædda lagabreytingu og einnig að tillagan hlaut þar ekki brautargengi. Það gladdi mig að flutningsmenn frumvarpsins skyldu sýna því áhuga að flytja málið á Alþingi, því ég tel að hér sé um að ræða mál sem er til þess fallið að bæta störf Hæstaréttar og um leið veita almenningi betri upplýsingar um starfshætti réttarins.

Meginástæða tillögu minnar var sú að ég tel þess gæta um of að reynt sé að bræða saman ólík sjónarmið við samningu dómanna. Þetta virðist vera gert til að forðast sératkvæði. Af þessari viðleitni leiðir að mínu mati að oft verður innbyrðis misræmi í forsendum dómanna sem veldur vandræðum við mat á fordæmisgildi þeirra. Efist menn um að þessi tilhneiging sé til staðar í réttinum geta þeir kannað í leitarvél á heimasíðu Hæstaréttar hversu algengt það hefur verið á undanförunum árum að einstakir dómara hafi skilað sératkvæðum í málum. Allir ættu að vita að í níu manna hópi lögfræðinga hlýtur að verða alltítt að upp komi ágreiningur um þau lögfræðilegu úrlausnarefni sem fengist er við. Þetta verður augljóst þegar athugaðar eru upplýsingar um slíkt við fjölskipaða erlenda dómstóla. Þar er víða regla fremur en undantekning að sjónarmið séu að

einhverju leyti mismunandi. Slíkur ágreiningur er eðlilegur og telst raunar óhjákvæmilegur fylgifiskur þess að skipa marga jafnsetta dómara í dóm. Upplýsingar um dóma Hæstaréttar alveg frá árinu 1999 má fá á heimasíðu réttarins. Þar má sjá dæmi um að einstakir dómara hafi skilað sératkvæðum í innan við 10 málum allan þennan tíma, þó að hver dómari sé að dæma í 150 til meira en 300 málum á hverju ári. Þetta er með nokkrum ólíkindum en skýrist að mínum dómi af þeirri viðleitni sem nefnd var.

Ekki deili ég við nokkurn mann um að nauðsynlegt sé að ágreiningur, sem upp kemur við samningu dóma, sé krufinn til mergjar og reynt sé að nálgast sameiginlega hina réttu lögfræðilegu niðurstöðu, þannig að allir dómara geti sameinast um forsendur og niðurstöðu máls. Standi hins vegar eftir ágreiningur um röksemdir eða niðurstöðu að slíkri krufningu lokinni er það að mínum dómi skylda dómara að fylgja sinni bestu samvisku og greiða sératkvæði en ekki að víkja skoðun sinni til hliðar í þágu einingarinnar. Tillaga frumvarpsins felur í sér aðferð við að knýja á um að dómara starfi á þennan hátt. Ein af meginforsendum þess að skipa marga dómara í æðsta dómstól þjóðar hlýtur að vera að tryggja að mismunandi lagaleg sjónarmið hinna hæfustu lögfræðinga séu þar til staðar. Dómara eru ekki skipaðir til embætta í slíkum dómstól til að taka samstöðuna sín í milli fram yfir bestu einstaklingsbundna vitund um lögfræðileg úrlausnarefni.

Að þessu sögðu vík ég að umsögn dómara sjö og nota þá tækifærið í leiðinni til að skýra mál mitt frekar á nokkrum stöðum.

1. Frumvarpið gerir ekki ráð fyrir breytingu á þeim hætti sem verið hefur á birtingu úrdráttar úr dómum réttarins og ekki heldur á meginreglu réttarfars um málsforræði aðila, en að þessum atriðum er vikið í umsögninni án sýnilegs tilefnis.

2. Það er misskilningur sem fram kemur að ekki sé kvartað yfir því að dómara réttarins séu ekki skýrir og gagnsærir. Slíkar kvartanir eru vel kunnar og

hafa oft komið fram í fræðigreinum um lögfræði. Hið sama var nefnt á fjölmönnum fundi lögfræðinga á dögum um millidómstig, svo nýlegt dæmi sé tekið.

3. Kvartað er yfir því að ekki sé stutt með dæmum hvaða kosti verklag frumvarpsins hafi. Mörg dæmi mætti nefna um óskýra texta í dómum sem valda því að erfitt er að meta fordæmisgildi þeirra. Þekkt dæmi um slíkt er nefnt í athugasemdum með frumvarpinu. Á dómarafundi nýverið, þar sem rætt var um frumvarpið, nefndi ég til skýringar dæmi af dómi Hæstaréttar 18. desember 2000 í máli nr. 419/2000. Þessi dómur var kveðinn upp nokkrum árum áður en ég tók sæti í réttinum. Af augljósum ástæðum verð ég að geta mér til þau um atvik við samningu forsendna dómsins sem ég geri hér að umtalsefni. Í málinu reyndi á hvort karlmaður gæti höfðað mál til viðurkenningar á að hann væri faðir barns, þrátt fyrir að í 43. gr. þágildandi barnalaga nr. 20/1992 væri ekki gert ráð fyrir að karlmaður gæti átt sóknaraðild að slíku máli. Málinu hafði verið vísað frá héraðsdómi af þeirri ástæðu. Hæstiréttur sneri þeirri niðurstöðu við. Í forsendum dóms Hæstaréttar voru færð fram rök fyrir því að hér væri um að ræða takmörkun á aðgangi að dómstólum og mismunun kynjanna. Staðist þetta fyrirkomulag ekki vegna 65. og 70. gr stjórnarskrárinnar. Hefði niðurstaðan að svo búnu átt að liggja fyrir um að manningnum væri málsóknin heimil. Þá bar hins vegar svo við að bætt var við í forsendur dómsins svofelldum texta: „Í ljósi þeirra atvika málsins, sem að framan voru rakin, telst sóknaraðili hafa leitt að því líkur að hann geti verið faðir barns varnaraðila. Vegur sú staðreynd þungt við mat á því hvort honum skuli heimilt að fá efnisúrlausn um kröfur sínar.“ Þessi viðbót er auðvitað ekki í nokkru samræmi við forsendurnar að öðru leyti og fær raunar ekki staðist sem rökstuðningur fyrir niðurstöðunni. Það getur nefnilega aldrei verið meðal skilyrða fyrir heimild til málshöfðunar að málsaðili leiði líkur að því að hann eigi þann rétt sem hann krefst viðurkenningar á. Grunur minn er sá að einum dómara (eða fleirum?) hafi ekki líkað sú úrlausn að „hver sem er“ geti stefnt móður með kröfu um viðurkenningu á að hann sé

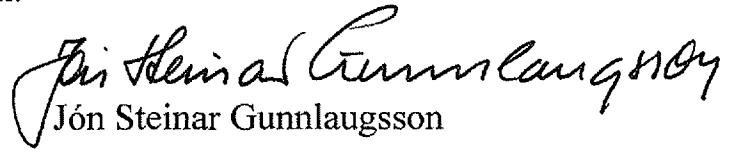
faðir barns hennar. Sá hinn sami dómari virðist þá hafa fengið því áorkað að þessi rökleysa yrði sett inn í forsendurnar svo hann gæti staðið að dóminum með hinum. Og undan því hefur þá verið látið í þágu samstöðunnar þannig að dómurinn í heild gerir þetta að sínum forsendum. Niðurstaðan varð sú að enginn getur svarað því með vissu um hvað þessi dómur er fordæmi. Öðru máli hefði gegnt ef sá dómari, sem í hlut átti, hefði einfaldlega skrifað athugasemdina undir sínu eigin nafni.

Þessi dómur er hér aðeins nefndur sem dæmi um vanda sem oft hefur leitt af því verklagi sem ríkt hefur við samningu dóma Hæstaréttar. Dæmin um óskýra dóma af þessu tagi eru mörg. Það er hins vegar erfitt að nefna dæmin vegna þess að engar upplýsingar eru birtar um hvernig „kaupin hafa gerst á eyrinni“ við samningu dómanna. Felur þetta síðastnefnda reyndar í sér sjálfstæð rök fyrir því að auka gagnsæi um störf Hæstaréttar við samningu dóma því erfitt er að fjalla um starfsemi stofnana ríkisins ef enginn veit hvernig hún fer fram.

4. Í umsögn dómara sjö virðist vera gert ráð fyrir að aðferðir Hæstaréttar Noregs við frágang dóma verði tekin upp við Hæstarétt Íslands ef frumvarpið verður að lögum. Þetta er einhver misskilningur. Í Noregi tíðkast að dómara samþykki atkvæði með áritun sem heldur því opnu að þeir séu ekki að öllu leyti samþykkir forsendum þess. Aðrar aðferðir hafa tíðkast hér. Þeir sem samþykkja atkvæði án þess að gera sjálfir athugasemdir teljast auðvitað samþykkja forsendurnar sem þar birtast. Enga tillögu er að finna í frumvarpinu um að breyta þessu. Þar er ekki gert ráð fyrir að dómara eigi, fremur en verið hefur, að geta samþykkt forsendur dóms með fyrirvörum nema þeir geri grein fyrir efni þeirra. Ég er persónulega sammála dómurunum sjö um að íslenska aðferðin sé miklu betri en sú norska.

Bent skal á að sambærilegt ákvæði við 2. mgr. 165. gr. laga nr. 91/1991 er að finna í 2. mgr. 209. gr. laga nr. 88/2008 um meðferð sakamála. Orðalagi þess þyrfti að breyta til samræmis verði þessar breytingar lögfestar.

Afstöðu mína til þessa máls má alls ekki skilja svo að ég telji núverandi dómara við Hæstarétt kasta höndum til starfs síns. Þar eru allir að reyna að gera það sem skyldan býður þeim. Frumvarpið sem hér er rætt um felur aðeins í sér auknar kröfur um að einstakir dómarar taki sjálfstæða afstöðu til sakarefnis dómsmálanna í stað þess að treysta stundum um of á afstöðu annarra eða jafnvel að láta undan henni í þágu samstöðunnar. Í frumvarpinu felst því fyrst og fremst hvatning til dómara um að vanda verk sín.

Jón Steinar Gunnlaugsson